

Conceptualizations of the Verb “to Fall” in Persian: A Cognitive Approach

Zahra Hasanpuran^{1✉} and Shahla Sharifi²

1. Corresponding Author, Ph.D. Student of Linguistics, Department of Linguistics, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. E-mail: z_hasanpuran@mail.um.ac.ir
2. Associate Professor, Department of Linguistics, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. E-mail: sh-sharifi@um.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history

Received: 23 May 2025

Received in revised form: 11 Aug 2025

Accepted: 17 Aug 2025

Published online: 23 Sep 2026

Keywords:

cognitive linguistics,
cognitive semantics,
semantic network,
polysemy,
conceptualization

ABSTRACT

Cognitive linguistics investigates meaning in linguistic context, with particular attention to the role of human experience in its formation, and examines linguistic concepts in relation to the cognitive capacities of the human mind. In this type of research, the meanings that speakers of a particular language assign to concepts such as motor actions can reveal aspects of their conceptualization, attitudes toward those concepts, and knowledge acquired through experience. Accordingly, the aim of the present study is to examine the polysemy of the verb “to fall” in Persian within the framework of cognitive semantics, with the aim of identifying its different meanings and constructing its semantic network. The research data were obtained from the Hamshahri corpus and analyzed on the basis of three theoretical approaches: Conceptual Metaphor Theory (Lakoff & Johnson, 1980), the theory of Conceptual Schemas (Johnson, 1987), and the Principled Polysemy approach (Tyler & Evans, 2001, 2003). The results of the analysis and semantic-network mapping of the verb “to fall” show that, in addition to its prototypical meaning, the verb has 15 marginal meanings, each of which results from the highlighting of particular components of the conceptual schema associated with the verb “to fall.” These findings demonstrate the extensive conceptual range of the verb and provide evidence of the richness of its semantic representation in the conceptual system of Persian speakers.

Cite this article: Hasanpuran, Z., & Sharifi, S. (2026). Conceptualizations of the verb “to Fall” in Persian: A cognitive approach. *Research in Western Iranian Languages and Dialects*, 14(3), 81–101. <http://doi.org/10.22126/jlw.2025.12229.1837> (in Persian).

© The Author(s).

DOI: <https://doi.org/10.22126/jlw.2025.12229.1837>

Publisher: Razi University

Introduction

Cognitive linguistics places meaning, particularly encyclopedic meaning, at the center of linguistic analysis. Encyclopedic meaning refers to meaning that is embedded in a conceptual system and arises from humans' social and physical experiences. Drawing on frameworks and concepts such as radial categories, prototype meaning, metaphor, metonymy, and image schemas, cognitive linguistics analyzes and examines the meanings of linguistic concepts (Rasekh-Mahand, 2011).

The meanings that speakers of a particular language attribute to specific linguistic categories, such as verbs or prepositions, are shaped by their lived experiences and, consequently, by the semantic components that are most salient to them. For example, the extent to which particular semantic components of a verb are salient to speakers of the same language may contribute to the semantic extension of that verb and to an increase in its frequency of use. Examining such patterns is important because they can provide insight into how speakers conceptualize and interpret the concepts they encounter through experience, as well as how they perceive and understand those concepts. Therefore, examining the different meanings that speakers of a particular language assign to an action, as well as the metaphorical extensions associated with that action, can provide insight into how speakers conceptualize the action and help determine the range of meanings established within the linguistic community. In other words, this range constitutes the conceptual space associated with the concept. Accordingly, the purpose of the present study is to examine the polysemy of the verb "to fall" in Persian within the framework of cognitive semantics, with the aim of identifying its different meanings and constructing its semantic network. Thus, the present study seeks to answer the following research question: How can the semantic network of the verb "to fall" in Persian be constructed?

Method

The data for the present study was randomly extracted from all twenty volumes of the second edition of the Hamshahri Corpus. Methodologically, the study adopts a descriptive-analytical approach and is conducted within the framework of cognitive semantics, drawing on the theories of Principled Polysemy (Tyler & Evans, 2001, 2003), Conceptual Metaphor (Lakoff & Johnson, 1980), and Conceptual Schemas (Johnson, 1987). To collect the data, various morphological forms of the verb "to fall" were searched for in the corpus. The retrieved instances were then analyzed according to the aforementioned theoretical frameworks to identify the different meanings of the verb, including its central (prototypical) meaning and its marginal meanings.

Results

The relationships among the different meanings of the verb "to fall" can be described as follows. The meaning "to be in a place" is directly derived from the prototypical meaning of "to fall," whereas the meanings "to be in time" and "to be in a state or condition" result from metaphorical extensions of this meaning. The meaning "to flash" is also metaphorically related to "to be in a place" through the conceptual metaphor "THE MIND/THOUGHT IS A CONTAINER" and, therefore, should be regarded as semantically connected to this meaning. The meanings "to be possessed" and "to be transformed" are likewise closely related to "to be in a place", as they express forms of concrete or abstract transfer. Therefore, all of these meanings can be grouped into a single semantic cluster. In addition to these meanings, the meaning "to shine" can also be included in the same semantic cluster, because shining involves the transfer of light from its source to a particular location and is, in this respect, closely related to the meaning "to be in a place." The meaning "to meet" can also denote the simultaneous occurrence of two or more phenomena or events at the same place or time and

is, therefore, closely related to the semantic cluster under consideration. Finally, it is necessary to consider the meaning “to be understood,” which can be interpreted as a form of abstract transfer, that is, the transfer of a subject, meaning, or other conceptual content into the addressee’s sphere of perception. In other words, when the addressee understands the speaker’s subject or intended meaning, it can be conceptualized as though that subject or meaning “has fallen” (i.e., has been transferred) into the addressee’s mind or sphere of perception. Therefore, the meaning “to be understood” can also be included in this semantic cluster, which we label “objective or abstract meaning.” The meanings “to appear,” “to become common/popular,” and “to become visible” are closely related because they all involve the concept of emergence and can therefore be grouped into a single semantic cluster, which we label “emergence.”

The three meanings “to lose,” “to miscarry,” and “to reject” indicate a form of failure or movement in a negative or undesirable direction and can therefore be grouped into a single semantic cluster. All three meanings involve the conceptual notion of loss. We refer to this cluster as “lack.”

Based on the explanations provided above, the semantic network of the verb “to fall” comprises one prototypical meaning and three semantic clusters, encompassing a total of 16 distinct yet semantically related meanings.

Conclusion

The results of the study show that the verb “to fall,” in addition to its prototypical meaning of “to drop,” also has 15 marginal meanings, each of which has specific uses in different contexts. In other words, the verb “to fall” has a total of 16 meanings, with the marginal meanings developing from the prototypical meaning through the highlighting of one or more semantic components and, in some cases, through metaphorical extension. To better understand the process through which the marginal meanings develop from the prototypical meaning, a conceptual schema of the verb “to fall” was constructed. Thus, the semantic network of the verb “to fall” consists of a central prototypical meaning surrounded by 15 marginal meanings, which are organized into three distinct semantic clusters: “absence,” “occurrence,” and “concrete/abstract intersection.” The meanings that speakers of a particular language attribute to an action, as well as the semantic components of that action that they consider salient, can provide insight into how those speakers conceptualize the action and which elements they prioritize within its conceptual space. For this reason, studying actions across languages and comparing their semantic structures, particularly across languages belonging to different linguistic families or typological categories, can contribute to a better understanding of cross-linguistic differences in the conceptualization of seemingly similar concepts. Therefore, further research on the cognitive-semantic classification and taxonomy of verbs is recommended.

Ethical Considerations

Not applicable

Funding

Not applicable

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest

مفهوم‌سازی‌های فعل «افتادن» در زبان فارسی: رویکردی شناختی

زهرا حسن‌پوران^۱ | شهلا شریفی^۲

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری، گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. رایانامه: z_hasanpuran@mail.um.ac.ir

۲. دانشیار، گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. رایانامه: sh-sharifi@um.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

در زبان‌شناسی شناختی، مفاهیم زبانی باتکیه بر توانایی‌های شناختی ذهن و با مطالعه معنا در بافت زبانی و نقش تجربه در شکل‌گیری آن بررسی می‌شوند. در این رویکرد، گویشوران یک زبان به مفاهیمی همچون کنش‌های حرکتی، معانی خاصی نسبت می‌دهند؛ این معانی بازتاب‌دهنده نحوه تفکر و نگرش آن‌ها به آن مفهوم و شناختی است که از مسیر تجربه به دست آورده‌اند. از این رو، پژوهش حاضر با هدف بررسی چندمعنایی فعل «افتادن» در زبان فارسی در چارچوب معناشناسی شناختی انجام شد تا معانی گوناگون این فعل مشخص و شبکه معنایی آن ترسیم شود. داده‌های پژوهش نیز با استفاده از پیکره همشهری گردآوری شدند؛ سپس براساس سه نظریه استعاره مفهومی (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰)، طرح‌واره‌های تصویری (جانسون، ۱۹۸۷) و چندمعنایی اصولی (تایلر و ایوانز، ۲۰۰۱، ۲۰۰۳) تحلیل شدند. نتایج پژوهش و ترسیم شبکه معنایی فعل «افتادن» نشان می‌دهد که این فعل، افزون بر معنای سرنمونی خود، دارای ۱۵ معنای حاشیه‌ای است که هریک حاصل برجسته‌سازی بخشی از مؤلفه‌های معنایی طرح‌واره تصویری این فعل هستند؛ پدیده‌ای که بیانگر گستره فضای مفهومی فعل «افتادن» در ذهن گویشوران زبان فارسی است.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۰۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۵/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۵/۲۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۷/۱

کلیدواژه‌ها:

زبان‌شناسی شناختی،

معنی‌شناسی شناختی،

شبکه معنایی،

چندمعنایی،

مفهوم‌سازی

استناد: حسن‌پوران، زهرا؛ شریفی، شهلا (۱۴۰۵). مفهوم‌سازی‌های فعل «افتادن» در زبان فارسی: رویکردی شناختی. *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*، ۱۴ (۳)، ۸۱-۱۰۱

<http://doi.org/10.22126/jlw.2025.12229.1837>

ناشر: دانشگاه رازی

© نویسندگان

DOI: <http://doi.org/10.22126/jlw.2025.12229.1837>

۱- مقدمه

رویکردها و نظریه‌های زبان‌شناختی گوناگونی برای تحلیل معنای واژه‌های زبان وجود دارد؛ رویکردهایی که هریک با دیدگاهی متفاوت جنبه‌هایی از معنا را بررسی می‌کنند. طی چند دهه اخیر، مکتب شناختی^۱ به یکی از رویکردهای اصلی در حوزه زبان‌شناسی تبدیل شده و جایگاه خود را در کنار مکاتبی چون صورت‌گرایی^۲ و نقش‌گرایی^۳ تثبیت کرده است. در این مکتب، تأکید بر شناخت معنای زبانی باتکیه بر توانایی‌های شناختی ذهن است؛ زبان‌شناسان شناختی نیز زبان را در بافت و باتوجه به معنای دایره‌المعارفی^۴ بررسی می‌کنند. تجربه‌های فیزیکی و اجتماعی انسان در زندگی روزمره، در شکل‌گیری معنای دایره‌المعارفی در ذهن نقشی اساسی دارند (راسخ‌مهند، ۱۳۹۰)؛ این تجربه‌ها، با هر ماهیتی، به شیوه‌های گوناگون در تشکیل معنا مؤثر هستند.

مؤلفه‌های شناختی^۵ در فراگیری زبان از جایگاهی بنیادین برخوردارند؛ به گونه‌ای که شناخت محیط و استخراج معنای دایره‌المعارفی، که برپایه تجربه‌ها حاصل می‌شوند، زیربنای شکل‌گیری زبان هستند. به بیان دیگر، تجربه‌ای که انسان هر لحظه از محیط کسب می‌کند، معنای زبانی را شکل می‌دهد. در این زمینه، زبان‌شناسی شناختی^۶ بر معنا، به‌ویژه معنای دایره‌المعارفی، تکیه دارد؛ این معنا افزون بر قرارگرفتن در نظام مفهومی^۷، از تجربه‌های اجتماعی و فیزیکی انسان نشئت می‌گیرد و با بهره‌گیری از چارچوب‌هایی همچون مقولات شعاعی^۸، معنای سرنمونی^۹، استعاره^{۱۰}، مجاز^{۱۱} و طرح‌واره‌های تصویری^{۱۲} تحلیل می‌شود (راسخ‌مهند، ۱۳۹۰).

معنای مقوله‌های واژگانی، همچون افعال و حروف اضافه، بازتاب‌دهنده تجربه‌های زیسته گویشوران و برجستگی مؤلفه‌های معنایی در آن زبان است. برای نمونه، اینکه کدام مؤلفه‌های معنایی در یک فعل خاص برای گویشوران برجسته‌تر جلوه می‌کند، عاملی اساسی در بسط معنایی و افزایش بسامد آن فعل است. این پدیده بازتاب‌دهنده شیوه ادراک و مفهوم‌سازی تجربه‌های زیسته گویشوران در آن نظام زبانی است. بنابراین، بررسی معانی متفاوتی که گویشوران به یک کنش خاص نسبت می‌دهند و سازوکار بسط استعاری آن، زمینه را برای درک عمیق‌تر مفهوم‌سازی گویشوران و تبیین گستره معنایی مشترک آن‌ها فراهم می‌کند. به بیان دیگر، این گستره معنایی همان فضای مفهومی^{۱۳} آن کنش است. به این ترتیب، هدف از پژوهش حاضر، بررسی پدیده چندمعنایی^{۱۴} فعل «افتادن» در زبان فارسی در چارچوب معناشناسی شناختی برای تعیین معانی مختلف و ترسیم شبکه معنایی^{۱۵} آن است. بنابراین، در این پژوهش، به این پرسش پاسخ داده می‌شود که شبکه معنایی فعل «افتادن» چگونه ترسیم می‌شود. در ادامه نیز پیشینه پژوهش مرور می‌شود.

۲- پیشینه پژوهش

پژوهش‌های متعددی با رویکرد زبان‌شناسی شناختی به بررسی شبکه معنایی مفاهیم در زبان‌های مختلف پرداخته‌اند که در این نوشتار، به ذکر نمونه‌هایی از آن‌ها بسنده می‌شود. با بررسی پیشینه پژوهش‌های ایرانی در حوزه معنی‌شناسی شناختی مشاهده می‌شود که بیشتر توجه پژوهشگران به بررسی معنای حروف اضافه و واژه‌های قرآن کریم با تأثیر از رویکرد تایلر و ایوانز^{۱۶} (۲۰۰۳) متمرکز بوده است. در این میان، سراجیان اردستانی (۱۳۸۸، ۱۳۸۹)، زاهدی و محمدی زیارتی (۱۳۹۰) و خانزاده (۱۳۹۲) چندمعنایی حرف اضافه «از» را بررسی کردند. همچنین گلفام و یوسفی‌راد (۱۳۸۹) و افخمی و اصغری (۱۳۹۱) چندمعنایی حرف اضافه «در» را تحلیل کردند؛ بامشادی (۱۳۹۳) نیز به بررسی معنایی حروف اضافه زبان کردی گویش گورانی در چارچوب معناشناسی شناختی پرداخت. در برخی دیگر از پژوهش‌ها، جنبه کاربردی ترسیم شبکه معنایی یعنی تسهیل آموزش آن، به‌ویژه برای غیرفارسی‌زبانان، مدنظر بود. برای نمونه،

1. cognitive school
2. formalist
3. functionalist
4. encyclopedic meaning
5. cognitive features
6. cognitive linguistics
7. conceptual system
8. radial categories
9. prototype meaning
10. metaphor
11. metonymy
12. image schemata
13. conceptual space
14. polysemy
15. semantic network
16. A. Tyler & V. Evans

محمدیان (۱۳۹۸) تأثیر آموزش حروف اضافه فارسی را به غیرفارسی‌زبانان، با و بدون اتخاذ روش سرنمون رش^۱ (۱۹۷۵، ۱۹۷۳) سنجید. بابایی فلاح (۱۳۹۸) نیز ضمن بررسی چندمعنایی حروف اضافه «از، به، با، برای، تا»، روشی بهینه و منطبق با چارچوب زبان‌شناسی شناختی برای آموزش این حروف معرفی کرد.

افزون‌براین، در حوزه بررسی چندمعنایی افعال فارسی با رویکردی شناختی پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است؛ برای نمونه، کریمی‌دوستان و روحی‌بایگی (۱۳۹۵) چندمعنایی فعل «زدن» را در چارچوب زبان‌شناسی شناختی تحلیل کردند. همچنین قادری و دیگران (۱۳۹۸) به بررسی چندمعنایی فعل حسی «دیدن» و اسحاقی و روشن (۱۴۰۲) به بررسی چندمعنایی فعل حسی «بوییدن» پرداختند. پورمحمد و دیگران (۱۳۹۸) نیز با بررسی چندمعنایی پیشوند «فرو» در افعال فارسی در چارچوب رویکرد زبان‌شناسی شناختی، چگونگی ارتباط میان معانی آن را تبیین کردند. به‌باور این پژوهشگران، برتری رویکرد زبان‌شناسی شناختی نسبت به دیدگاه‌های سنتی در تحلیل معنا، تبیین دقیق چگونگی پیوند و اشتقاق معانی از یکدیگر است. برپایه یافته‌های این پژوهشگران، پیشوند «فرو» در افعال فارسی، معنی سرنمونی «پایین و زیر» را دارد و معانی حاشیه‌ای آن نمونه‌هایی مانند «ثبوت و وقفه»، «عقب»، «کنار»، «تقلیل»، «تحقیر» و «کنترل» را دربرمی‌گیرد.

حضرتی و دیگران (۱۳۹۴) نیز چندمعنایی فعل *görmək* به معنای «دیدن» را در زبان ترکی آذربایجانی با رویکرد معنی‌شناسی شناختی بررسی کردند. در این پژوهش، در مجموع، ۲۴ معنا برای فعل «دیدن» شناسایی و ارائه شد. بنابر نتایج پژوهش آن‌ها، چندمعنایی پدیده‌ای نظام‌مند است و فرایندهای شناختی استعاره و مجاز در بسط معانی و شکل‌گیری معانی حاشیه‌ای نقشی اساسی دارند.

افزون‌براین، کریمی و دیگران (۱۴۰۰)، چندمعنایی فعل *xesen* به معنای «انداختن» و جفت لازم آن یعنی فعل *kæften* به معنای «افتادن» در زبان کردی ایلامی را در چارچوب معنی‌شناسی شناختی بررسی کردند. برپایه یافته‌های پژوهش آن‌ها، معنای سرنمون فعل «انداختن» در کردی ایلامی «فرونهادن» است و معانی حاشیه‌ای آن مفاهیمی چون «تقلیل دادن»، «تحقیر کردن»، «جابه‌جا کردن»، «قرار دادن» و «پرتاب کردن» را شامل می‌شود. همچنین فعل «افتادن» در کردی ایلامی حتماً جفت لازم همه معانی فعل «انداختن» در این زبان نیست؛ چنان‌که شبکه معنایی فعل «افتادن» ۱۹ معنی را دربرمی‌گیرد؛ برای نمونه، می‌توان به معانی «واژگون کردن»، «پدیدار شدن»، «تغییر دادن»، «ایجاد کردن» و «وارد شدن» اشاره کرد.

پژوهش‌های خارجی متعددی نیز در حوزه چندمعنایی انجام شده است که تمرکز اصلی آن‌ها بر حروف اضافه بوده است و تعداد کمتری از آن‌ها به بررسی چندمعنایی افعال پرداخته‌اند. برای مثال، جانگ^۲ (۲۰۱۹) با بررسی معانی متنوع و مجزای حرف اضافه *down* در زبان انگلیسی چگونگی اتصال سازمان‌یافته این معانی را تبیین کرد. او با تحلیل معانی برآمده از فرایندهای مفهوم‌سازی، استعاره‌سازی و بسط معنای سرنمونی نشان داد که معنای سرنمونی این حرف اضافه «حرکت عمودی از مکان مرتفع‌تر به مکان پایین‌تر» است. این معنای سرنمونی، زیربنای درک مفاهیم «مایل» و «افقی» در این حرف اضافه محسوب می‌شود. درنهایت، در این پژوهش، معانی استعاری حرف اضافه *down* و چگونگی اشتقاق نظام‌مند این معانی مختلف از معنای سرنمونی تحلیل شد.

در حوزه پژوهش‌های مربوط به چندمعنایی افعال، می‌توان به مطالعه لِمِنز^۳ (۲۰۰۲) درباره سه فعل «نشستن»، «ایستادن» و «دراز کشیدن» در زبان هلندی و پژوهش مه‌پیکر و تایلر^۴ (۲۰۱۵) نیز اشاره کرد. مه‌پیکر و تایلر (۲۰۱۵) چندمعنایی چهار فعل *get up*، *take out*، *take up* و *take out* در زبان انگلیسی را بررسی کردند. آن‌ها در چارچوب نظری تایلر و ایوانز (۲۰۰۳)، ضمن تبیین نظام‌مندی بسط معانی، نشان دادند که تعامل معانی متفاوت سرنمونی یا حاشیه‌ای جزء اول و جزء دوم این افعال در کنار یکدیگر، معنایی واحد و قراردادی ایجاد می‌کند. در پژوهشی دیگر، جمعه^۵ و دیگران (۲۰۲۰) به چندمعنایی فعل *see* به معنی «دیدن» در زبان انگلیسی و در متون داستانی پرداختند. همچنین وو و او^۶ (۲۰۲۳) چندمعنایی را در فعل «دیدن» در زبان چینی بررسی کردند. در بخش بعد، مبانی نظری پژوهش معرفی خواهد شد.

1. E. Rosch
2. E. Y. Jang
3. M. Lemmens
4. A. Tyler
5. R. T. Jumaah
6. S. Wu & Y. Ou

۳- مبانی نظری

پژوهش حاضر در چارچوب زبان‌شناسی شناختی انجام شده است. رویکردی که از نظر ایوانز (۲۰۰)، مشتمل بر دو شاخه معناشناسی شناختی و دستور شناختی است. در این زمینه، برای تحلیل داده‌ها از سه الگوی «استعاره مفهومی»، «طرح‌واره‌های تصویری» و «چندمعنایی اصولی»^۱ بهره گرفته شده است. چارچوب معناشناسی شناختی خود نظریه‌های متعددی را دربرمی‌گیرد که «استعاره مفهومی» (لیکاف و جانسون^۲، ۱۹۸۰) به‌منزله بنیادی‌ترین آن‌ها شناخته می‌شود. در ادامه، ضمن معرفی مختصر این نظریه، مبانی تحلیل داده‌ها تبیین خواهد شد.

۳-۱ استعاره مفهومی

نظریه استعاره مفهومی، یکی از نخستین چارچوب‌های نظری مطرح در حوزه معناشناسی شناختی است. برخلاف دیدگاه‌های سنتی که استعاره را تنها آرایه ادبی یا ابزاری زبانی می‌دانند، در نظریه استعاره مفهومی، استعاره، پدیده‌ای بنیادین در تفکر و نظام شناختی تلقی می‌شود. از منظر لیکاف و جانسون (۱۹۸۰)، استعاره، فرایند درک یک مفهوم انتزاعی برپایه مفهوم ملموس و عینی است. برای نمونه، برای درک مفهوم انتزاعی «زمان» از مفاهیم عینی «مکان» و «حرکت» استفاده می‌شود؛ از این رو، «زمان» با حرکت در مکان درک می‌شود. در این حالت، «مکان»، حوزه مبدأ^۳ استعاره و «زمان» حوزه مقصد^۴ نامیده می‌شود. بنابراین، مفاهیم مقصد به کمک مفاهیم مبدأ درک می‌شوند. شکل‌گیری استعاره مفهومی، مستلزم ایجاد تناظرهایی بین مفاهیم مبدأ و مقصد است؛ چنان‌که کووچش^۵ (۲۰۱۰) استعاره مفهومی را مجموعه‌ای از تناظرها می‌داند که میان حوزه مبدأ و حوزه مقصد برقرار می‌شود. بنابراین، استعاره‌های مفهومی متشکل از دو حوزه مبدأ و مقصد هستند؛ حوزه مبدأ همان حوزه‌ای است که عبارات استعاری از آن وام گرفته شده‌اند و حوزه مقصد، مفهومی است که قصد درک آن را داریم. برای مثال، در استعاره «زندگی، سفر است»، مفهوم «سفر» حوزه مبدأ و «زندگی» حوزه مقصد است. بنابراین، در تحلیل استعاره‌های مفهومی، سه اصطلاح کلیدی «حوزه مبدأ»، «حوزه مقصد» و «نگاشت مفهومی»^۶ چارچوب تحلیلی اصلی را تشکیل می‌دهند. شایان ذکر است نگاشت مفهومی که گاه نگاشت استعاری نیز نامیده می‌شود، تناظری است که بین حوزه مبدأ و مقصد برقرار می‌شود.

از نظر زبان‌شناسان شناختی، استعاره یکی از عوامل محوری در گسترش چندمعنایی واژه‌ها است. این سازوکار شناختی، امکان درک مفاهیم انتزاعی و ناملموس را با تجربه پدیده‌های عینی و ملموس فراهم می‌کند. در فرایند شکل‌گیری چندمعنایی، به کارگیری یک واژه در بافت‌های مختلف و براساس نگاشت‌های استعاری، خلق معانی جدید را در پی دارد که به تدریج تثبیت می‌شوند و دایره معنایی واژه را گسترش می‌دهند. در این مسیر، واژه از معنای اصلی و اولیه خود فاصله می‌گیرد و معانی استعاری جایگاهی مستقل می‌یابند. باتوجه به پیوند شناختی منسجمی که میان معنای اولیه و معانی استعاری برقرار است، واژه مذکور، درنهایت، به واژه‌ای چندمعنا بدل می‌شود (ایوانز و گرین، ۲۰۰۶: ۳۵۳-۳۵۴).

۳-۲ طرح‌واره‌های تصویری

نظریه طرح‌واره‌های تصویری که پایه‌گذار اصلی آن جانسون (۱۹۸۷) است، یکی از ارکان بنیادین در زبان‌شناسی شناختی است. بنابر دیدگاه جانسون (۱۹۸۷)، تجربه‌های بدنی و فیزیکی انسان سنگ‌بنای شکل‌گیری طرح‌واره‌های تصویری در ذهن و نظام مفهومی او است. بنابراین، منشأ این طرح‌واره‌ها را باید در تعاملات حسی و ادراکی انسان با دنیای پیرامون جست‌وجو کرد. اصطلاح «طرح‌واره» به مفاهیم کمابیش انتزاعی و کلی اشاره دارد که حاصل تکرار تجربه‌های بدنی و فیزیکی انسان است. برای نمونه، واژه‌های «ظرف» و «بشقاب» را در نظر بگیرید؛ واژه «ظرف» نسبت به «بشقاب» مفهومی کلی‌تر و طرح‌واره‌ای‌تر دارد (ایوانز و گرین^۷، ۲۰۰۶: ۱۷۹). اونگر و اشمید^۸ (۲۰۰۶) نیز طرح‌واره‌های تصویری را ساختارهای شناختی ساده و بنیادینی می‌دانند که برپایه تجربه‌های بدنی و تعامل جسمانی

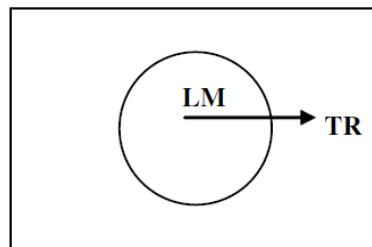
1. principled polysemy
2. G. Lakoff & M. Johnson
3. source domain
4. target domain
5. Z. Kövecses
6. conceptual mapping
7. M. Green
8. F. Ungerer & H. J. Schmid

انسان با جهان شکل گرفته‌اند و در دسته‌بندی‌هایی مانند طرح‌واره ظرف (حجمی)^۱، طرح‌واره مسیر^۲ و طرح‌واره نیرو (قدرتی)^۳ جای می‌گیرند.

طرح‌واره ظرف یکی از اساسی‌ترین طرح‌واره‌ها است که از سه عنصر ساختاری «داخل»، «مرز» و «خارج» تشکیل شده است. این عناصر، حداقل ارکان لازم برای شکل‌گیری طرح‌واره ظرف هستند. در جمله (۱)، نحوه کاربرد این طرح‌واره مشهود است:

۱- مهسا از اتاق خارج شد.

در نمونه (۱)، «مهسا» فاعلی است که حرکت می‌کند و از نقطه‌ای داخل ظرف به نقطه‌ای خارج از آن می‌رود. در این نمونه، «مهسا» «نقطه متحرک»^۴ است و «اتاق» «زمینه ثابت»^۵ در نظر گرفته می‌شود. طرح‌واره تصویری ظرف در نمونه (۱) به صورت شکل (۱) بازنمایی می‌شود:

شکل (۱). طرح‌واره تصویری ظرف (حجمی) (ایوانز و گرین، ۲۰۰۶: ۱۸۲)

طرح‌واره مسیر نیز یکی دیگر از طرح‌واره‌های پرکاربرد در ساختار زبان است که بر حرکت از یک نقطه به نقطه‌ای دیگر دلالت دارد؛ مانند حرکت از نقطه A به نقطه B. این طرح‌واره از سه عنصر اصلی مبدأ، مسیر و مقصد تشکیل شده است و به صورت شکل (۲) بازنمایی می‌شود:

شکل (۲). طرح‌واره تصویری مسیر (ایوانز و گرین، ۲۰۰۶: ۱۸۵)

نمونه‌هایی از کاربرد طرح‌واره تصویری مسیر را می‌توان در جمله‌های (۲) و (۳) مشاهده کرد:

۲- مریم از مشهد به تهران رفت.

۳- مریم از طریق قم از مشهد به تهران رفت.

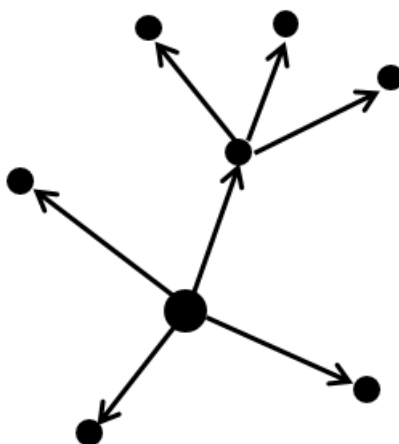
در جمله (۲)، فقط دو عنصر مبدأ و مقصد یعنی مشهد و تهران بیان شده‌اند؛ اما در جمله (۳)، عنصر مسیر یعنی قم نیز ذکر شده است.

۳-۳ چندمعنایی اصولی

تایلر و ایوانز (۲۰۰۱، ۲۰۰۳) نظریه چندمعنایی اصولی خود را با ذکر معیارهایی برای بررسی معانی زبانی و رابطه میان آن‌ها ارائه کرده‌اند. در این نظریه پنج معیار برای تعیین معنای سرنمون و سه معیار برای تعیین معانی جداگانه پیشنهاد شده است که در ادامه، به تبیین آن‌ها پرداخته می‌شود. پنج معیار تعیین معنای سرنمون عبارت‌اند از: الف) قدیمی‌ترین معنا در شبکه معنایی؛ ب) مسلط‌ترین معنا در شبکه معنایی؛ ج) پیش‌بینی‌پذیرترین معنا در شبکه معنایی؛ د) داشتن مرجع شناختی؛ ه) معنای مرتبط با تجربه‌های واقعی بشر. سه معیار تعیین معانی جداگانه نیز «معیار معنایی»، «معیار استفهام مفهومی» و «معیار دستوری» هستند. برپایه معیار معنایی، هر معنا باید معنایی جداگانه و جدید به شبکه معنایی بیفزاید. معیار استفهام مفهومی نیز به مفاهیم مرتبط با پدیده «باهم‌آیی»^۶ اشاره دارد. معیار

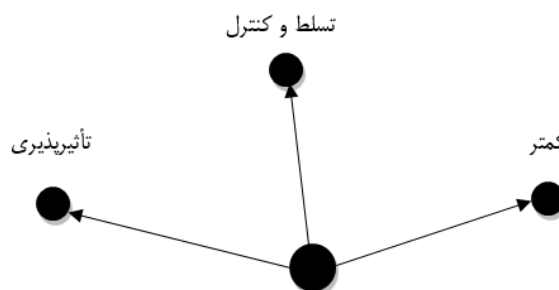
1. container schema
2. path schema
3. force schema
4. trajector (TR)
5. landmark (LM)
6. co-occurrence

دستوری نیز مبین آن است که معنای جداگانه باید در بافت و ساختار مجزایی نسبت به دیگر معانی به کار رود. در تعیین هر معنای جداگانه، داشتن معیار اول الزامی است. علاوه بر آن، معنای جداگانه باید دست کم یکی از معیارهای دوم و سوم را داشته باشد. بازنمایی معنای سرنمون و معنای جداگانه در شبکه معنایی به این صورت است که معنای سرنمون در مرکز شبکه قرار می‌گیرد و دیگر معانی به صورت شعاع‌هایی با فواصل دور و نزدیک پیرامون آن پدیدار می‌شوند. شکل (۳) شبکه معنایی را با معنای سرنمون و معنای شعاعی بازنمایی می‌کند:

شکل (۳). نمونه‌ای از یک شبکه معنایی (ایوانز و گرین، ۲۰۰۶: ۲۷۶)

همان طور که در شکل (۳) مشاهده می‌شود، در این بازنمایی، معنای سرنمونی (بزرگ‌ترین دایره توپر) در مرکز شبکه قرار گرفته است و دیگر معنای جداگانه با شعاع‌هایی از آن ساطع شده‌اند. برای نمونه، شبکه معنایی حرف اضافه «زیر» در زبان فارسی مطابق شکل (۴) ترسیم می‌شود:

شکل (۴). شبکه معنایی حرف اضافه «زیر» در زبان فارسی (حسن پوران، ۱۴۰۱: ۶۳)

در شکل (۴)، معنای سرنمونی حرف اضافه «زیر» در مرکز شبکه معنایی قرار دارد و دیگر معانی از آن مشتق شده‌اند.

۴- روش پژوهش

داده‌های پژوهش حاضر، به صورت تصادفی از بیست نسخه پیکره هم‌شهری (نسخه دوم) استخراج شدند. پژوهش پیش‌رو به روش توصیفی-تحلیلی و در چارچوب معناشناسی شناختی انجام شد. چندمعنایی اصولی (تایلر و ایوانز، ۲۰۰۱، ۲۰۰۳)، استعاره مفهومی (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰) و طرح‌واره‌های تصویری (جانسون، ۱۹۸۷)، مبنای نظری پژوهش قرار گرفتند. برای گردآوری داده‌ها، صورت‌های صرفی متفاوت فعل «افتادن» در پیکره پژوهش جست‌وجو شدند. سپس براساس نظریه‌های مذکور معانی مختلف این فعل شامل معنای مرکزی (سرنمون) و معانی حاشیه‌ای شناسایی شدند. در ادامه، به تحلیل داده‌های پژوهش پرداخته می‌شود.

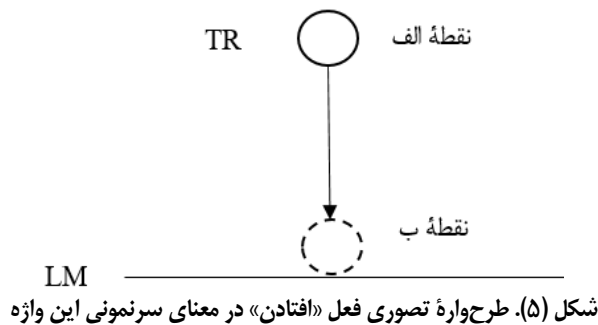
۵- تحلیل داده‌ها

هدف از تحلیل داده‌های پژوهش که شامل معانی مختلف فعل «افتادن» در پیکره هم‌شهری است، دستیابی به شبکه معنایی این فعل، براساس نظریه‌های چندمعنایی اصولی (تایلر و ایوانز، ۲۰۰۱، ۲۰۰۳)، استعاره مفهومی (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰) و طرح‌واره‌های

تصوری (جانسون، ۱۹۸۷) است. به این منظور، ابتدا معانی متمایز فعل «افتادن» با استفاده از مثال‌های استخراج‌شده از پیکره پژوهش شناسایی و طبقه‌بندی خواهند شد. سپس با تحلیل رابطه بین این معانی متمایز، خوشه‌های معنایی (مجموعه‌ای از معانی مرتبط) شناسایی می‌شوند تا در نهایت، امکان ترسیم شبکه معنایی فعل «افتادن» فراهم شود.

۵-۱ معنای سرنمونی

معنای اولیه و سرنمونی فعل «افتادن» را می‌توان معادل «سقوط کردن» در نظر گرفت؛ به این معنا که شیء از مکان اولیه خود (مبدأ یا نقطه الف) بر اثر نیرویی مانند نیروی جاذبه یا هر نیروی خارجی دیگر شروع به حرکت می‌کند و در مسیر عمود بر سطح زمین به سمت پایین حرکت می‌کند تا در نهایت، در نقطه دیگری (مقصد یا نقطه ب) قرار گیرد. به این ترتیب، طرح‌واره تصویری معرف معنای سرنمونی «افتادن» مشابه شکل (۵) خواهد بود:

در این بازنمایی طرح‌واره‌ای، جسم موردنظر که در نقش فاعل ظاهر می‌شود، نقش شیء متحرک را دارد؛ حرکتی که نسبت به زمین، که به طور پیش فرض در نقش زمینه ثابت است، سنجیده و توصیف می‌شود. ضرورت در نظر گرفتن زمین به منزله زمینه ثابت در فعل «افتادن» از این واقعیت ناشی می‌شود که هنگامی جسمی بر اثر هر نیرویی از نقطه «الف» می‌افتد، به دلیل نیروی جاذبه به سمت زمین حرکت می‌کند؛ به گونه‌ای که از نظر فیزیکی، زمین آن جسم را به سمت خود می‌کشد. در نمونه‌های (۴) تا (۷)، فعل «افتادن» در معنای سرنمونی خود، یعنی حرکت در راستای عمود به سمت زمین، به کار رفته است:

۴- گلدان از دستش افتاد.

۵- من دیدم که قطره اشکی بر روی دفتر حضور و غیاب افتاده.

۶- همان شبی که یک پسر بچه بی‌گناه به درون رودخانه افتاد و گم شد.

۷- مردم به قدری دچار سوءتغذیه بودند که بر اثر ضعف در خیابان‌ها می‌افتادند.

در این نمونه‌ها، فعل «افتادن» بیانگر حرکت واقعی و عینی فاعل (گلدان، قطره اشک، پسر بچه، مردم) به سمت پایین است. از نظر دستور زبان فارسی، «افتادن» فعلی ناگذر (لازم) است که از لحاظ معنایی و نحوی تنها به یک فاعل نیاز دارد. فاعل همان موجود جاندار یا بی‌جان است که دچار حرکت در راستای عمود و در نتیجه، تغییر مکان می‌شود. بنابراین، مؤلفه‌های معنایی فعل «افتادن» را می‌توان این گونه برشمرد: الف) حرکت و تغییر مکان؛ ب) بی‌اختیار بودن فاعل و در نتیجه، غیرارادی بودن حرکت؛ ج) جهت عمودی و بالابره پایین حرکت. این سه مؤلفه، معنای کلی فعل «افتادن» را تشکیل می‌دهند. ذکر این نکته ضروری است که بی‌اختیار بودن فاعل به این معناست که فاعل بر اثر نیرویی مانند جاذبه که بر او وارد می‌شود به حرکت درمی‌آید؛ یعنی فاعل این حرکت را به خواست و اراده خود انجام نمی‌دهد. از این رو، فعل «افتادن» همتایی گذرا (متعدی) به نام «انداختن» دارد؛ به گونه‌ای که فاعل فعل ناگذر «افتادن»، در ساختار نحوی فعل متعدی «انداختن»، نقش مفعول (همان کنش‌پذیر معنایی) را دارد. در این ساختار، فاعل فعل «انداختن»، فاعل همان عامل واردکننده نیرو است که موجب حرکت مفعول می‌شود. مصداق این تحلیل را می‌توان در نمونه‌های (۸) و (۹) مشاهده کرد که در آن‌ها، فاعل فعل ناگذر، در جایگاه مفعول فعل متعدی قرار گرفته است:

۸- مریم گلدان را انداخت.

۹- طوفان درختان را بر زمین انداخت.

۵-۲ معنای حاشیه‌ای

پس از تعیین معنای سرنمونی فعل «افتادن»، دیگر معنای این فعل بررسی می‌شوند که در حاشیه این هسته مرکزی قرار دارند. این معنای، اگرچه از معنای سرنمونی فاصله گرفته‌اند، کاملاً مستقل و بی‌ارتباط با آن نیستند؛ بلکه با بهره‌گیری از سازوکارهای شناختی با هسته معنایی فعل ارتباط می‌یابند. از این نظر، چندمعنایی فعل «افتادن» را نمی‌توان مجموعه‌ای از معنای پراکنده و مجزا دانست؛ بلکه این معنای در قالب شبکه‌ای معنایی سازمان می‌یابند که در مرکز آن معنای سرنمونی قرار گرفته است و معنای دیگر با درجات متفاوتی از شباهت و ارتباط با آن پیوند دارند. بنابراین، در ادامه، هریک از معنای حاشیه‌ای «افتادن» معرفی و باتوجه به نوع ارتباط آن‌ها با معنای سرنمونی بررسی می‌شوند.

۵-۲-۱ قرار گرفتن در مکان

در معنای سرنمونی فعل «افتادن» دو مؤلفه بی‌اختیاری حرکت و تغییر مکان وجود دارد. معنای موردبررسی در این بخش یعنی «قرارگرفتن در مکان» نیز بیشتر بر همین دو مؤلفه «غیرارادی بودن»، که به نامطلوب و ناخواسته بودن این رویداد منجر می‌شود، و «جابه‌جایی» استوار است. نمونه‌های (۱۰) تا (۱۲) این معنا را بازنمایی می‌کنند:

۱۰- پدرم به‌خاطر حمل مواد مخدر به زندان افتاد.

۱۱- اگر گذرتان به مراجع قضائی افتاده باشد ...

۱۲- یک عده از اهالی، خانه‌هایشان در طرح حرم تا جمکران افتاده بود.

در نمونه (۱۰)، فاعل یعنی «پدر» به‌طور ناخواسته و غیرارادی در مکانی به نام «زندان» قرار می‌گیرد. در نمونه (۱۱) نیز مخاطب به‌طور ناخواسته یا خواسته وارد مکان مربوط به مراجع قضایی می‌شود. در نمونه (۱۲) نیز خانه‌های مردم به‌طور ناخواسته در محدوده‌ای به نام «طرح حرم تا جمکران» واقع می‌شود.

معنای «قرارگرفتن در مکان» در صفت‌هایی مانند «دورافتاده» و «عقب‌افتاده» نیز مشاهده می‌شود؛ با این حال، چنانچه «عقب» بر مفهوم زمان دلالت داشته باشد، آنگاه با معنایی دیگر روبه‌رو خواهیم بود که در بخش بعد به آن پرداخته می‌شود.

۵-۲-۲ قرار گرفتن در زمان

معنای «قرارگرفتن در زمان» بیانگر آن است که فعل «افتادن» در برخی کاربردها بر وقوع یا موکول شدن یک رویداد در زمانی مشخص دلالت دارد. می‌توان این‌گونه استدلال کرد که این معنا، حاصل بسط استعاری معنای «قرارگرفتن در مکان» است؛ زیرا استعاره «زمان، مکان است» از رایج‌ترین استعاره‌های مفهومی در زبان فارسی و بسیاری از زبان‌های دیگر به شمار می‌رود. برپایه یافته‌های پژوهشی در حوزه زبان‌شناسی شناختی، درک مفاهیم انتزاعی مانند «زمان» براساس مفاهیم عینی و ملموس همچون «فضا» و «مکان» صورت می‌گیرد (لیکاف و ترنر، ۱۹۸۹)؛ به‌گونه‌ای که مفهوم مکان به‌منزله یک حوزه منبع برای درک مفهوم زمان عمل می‌کند. در این زمینه، لیکاف و جانسون (۲۰۰۳) معتقدند که درک مفهوم زمان براساس مکان امری ذاتی و طبیعی است. برای نمونه، جمله‌هایی مانند «وقت تنگ است»، که بر ضیق وقت دلالت دارد، و «در زمانه بدی قرار گرفته‌ایم» به‌وضوح نشان می‌دهند که زمان به‌مثابه مکان مفهوم‌سازی شده است.

مصادیق معنای «قرارگرفتن در زمان» را می‌توان در نمونه‌های (۱۳) تا (۱۵) مشاهده کرد:

۱۳- امتحانم افتاده بود دوشنبه.

۱۴- بدون نیروی انسانی کارآمد در صنعت پرقاب‌ت نفت از دیگر کشورها عقب خواهیم افتاد.

۱۵- افزایش طول دوران تحصیل و به‌تأخیرافتادن سن ازدواج و زندگی مستقل که گاه تا سن بالای ۲۷ سال می‌رسد.

در این نمونه‌ها، تغییر یا عقب‌ماندگی در سیر زمانی مدنظر است. در همه این نمونه‌ها، فاعل‌ها (امتحان، ما، سن ازدواج) از نظر زمانی جابه‌جا می‌شوند. از این رو، کاربرد فعل «افتادن» در صفت‌هایی مانند «عقب‌افتاده» و «عقب‌مانده»، چنانچه بر مفهوم زمان (جاماندگی در سیر زمانی) دلالت کنند، در طبقه معنایی «قرارگرفتن در زمان» جای می‌گیرند؛ مانند کاربرد این صفت در عبارت «پروژه‌های عقب‌افتاده».

۵-۲-۳ قرار گرفتن در وضعیت یا حالت

علاوه بر دو معنای «قرار گرفتن در مکان» و «قرار گرفتن در زمان» که پیش‌تر بررسی شدند، معنای «قرار گرفتن در وضعیت یا حالت» از معنای فعل «افتادن» است که با معنای دوم یعنی «قرار گرفتن در مکان» ارتباطی تنگاتنگ از نوع استعاری دارد. در شکل‌گیری این معنا، استعاره «وضعیت یا حالت، مکان است» نقشی اساسی دارد؛ به بیان دیگر، معنای «قرار گرفتن در وضعیت یا حالت» حاصل بسط استعاری معنای «قرار گرفتن در مکان» است. این استعاره، امکان مفهوم‌سازی مفاهیم انتزاعی ناظر بر حالت‌ها و وضعیت‌ها، مانند احساسات و حالت‌های ذهنی و روانی، را برپایه مفهوم عینی مکان فراهم می‌کند. استعاره «حالت، مکان است» با استعاره‌های «تغییر، حرکت است» و «علت (سبب)، نیرو است» پیوندی نزدیک دارد (ایوانز، ۲۰۱۹: ۳۱۲). لیکاف (۱۹۹۳) این استعاره‌ها را جزء زنجیره‌ای از استعاره‌های به هم پیوسته می‌داند که در درک بسیاری از پاره‌گفتارهای استعاری نقش دارند؛ او مجموعه این استعاره‌ها را «استعاره ساختار رویداد»^۱ می‌نامد. عملکرد هم‌زمان این استعاره‌های مفهومی سبب می‌شود تغییر حالت‌ها همچون حرکت در مکان و علت بروز تغییر حالت‌ها همچون نیرویی محرک درک شوند.

در نمونه‌های (۱۶) تا (۱۸)، فعل «افتادن» بر معنای «قرار گرفتن در وضعیت یا حالت» دلالت دارد.

۱۶- درحالی که کلاس به لرزه افتاده بود ...

۱۷- این زندگی ساده و معمولی آن‌قدرها هم به تکرار نیفتاده.

۱۸- به تعبیر آن‌ها با ارزش‌های اساسی و اهداف آموزشی مندرج در قانون اساسی در تضاد می‌افتد.

در نمونه (۱۶)، «به لرزه افتاده بود» به معنای قرار گرفتن در حالت لرزه (لرزش) است. در نمونه (۱۷) نیز «به تکرارافتادن» بر مفهوم دچار وضعیت تکراری شدن دلالت دارد. در نمونه (۱۸) نیز «در تضادافتادن»، مفهوم قرار گرفتن در وضعیت تضاد و ضدیت را دربرمی‌گیرد. به نظر می‌رسد که در برخی مثال‌های مستخرج از پیکره، معنای فعل «افتادن» را بتوان با فعل «دچار شدن» بیان کرد؛ مصادیق این معنا را می‌توان در نمونه‌های (۱۹) تا (۲۱) مشاهده کرد:

۱۹- سخنران در شگفت افتاد و پاسخی نداد.

۲۰- کاشکی کارم را ادامه می‌دادم و به این بدبختی و خفت نمی‌افتادم.

۲۱- این سازمان در آینده به مخاطره خواهد افتاد.

در سه مثال مذکور، می‌توان فعل «افتادن» را معادل «دچار شدن» در نظر گرفت و آن را به صورت‌های «سخنران دچار شگفتی شد»، «دچار بدبختی و خفت نمی‌شدم» و «این سازمان دچار مخاطره خواهد شد» بیان کرد. با تأمل بیشتر می‌توان دریافت که مفاهیم «شگفت» (شگفتی)، «بدبختی و خفت» و «مخاطره» بیانگر حالت و وضعیت هستند؛ بنابراین، معنای فعل «افتادن» در این مثال‌ها نیز همان «قرار گرفتن در وضعیت یا حالت» خواهد بود.

۵-۲-۴ تابیدن

یکی از معانی یافت‌شده برای فعل «افتادن» در پیکره همشهری «تابیدن»، مانند تابیدن نور، است. این معنا را می‌توان در نمونه (۲۲) مشاهده کرد:

۲۲- آفتاب از پنجره افتاده است روی برگه گزارشم.

در مواردی که نور از منبعی مانند خورشید یا لامپ بر سطحی می‌تابد، گویی که نور حرکت کرده است و از نقطه‌ای (منبع) به نقطه دیگر جابه‌جا شده است. بنابراین، در کاربرد «افتادن» در معنای «تابیدن»، مؤلفه «حرکت» از نقطه «الف» به نقطه «ب» مشهود است. علاوه بر این، مؤلفه «بی‌اختیار بودن حرکت» در این معنا وجود دارد؛ زیرا نور به‌طور ذاتی و براساس قوانین فیزیکی از منبع تولیدکننده خود در جهت‌های مختلف منتشر می‌شود و بر محیط می‌تابد. در تحلیل معنای تابیدن نور می‌توان به کاربردهای فعل «افتادن» در نمونه‌هایی مانند «افتادن سایه» یا «افتادن نقش بر جسم یا مکانی خاص» اشاره کرد. مصادیق معنای «تابیدن» از فعل «افتادن» را

می‌توان در دو نمونه (۲۳) و (۲۴) مشاهده کرد:

۲۳- نقش آن روی دیوار افتاده بود.

۲۴- و سایه‌اش می‌افتد پشت سرآقایی که توضیح می‌دهد ...

در این دو نمونه، از یک سو، می‌توان همان معنای «تابیدن» را استنباط کرد؛ زیرا «افتادن نقش» و «افتادن سایه» مستلزم وجود منبع نور و تابش آن است. از سوی دیگر، این دو کاربرد را می‌توان در چارچوب معنایی «قرارگرفتن در مکان» تحلیل کرد؛ زیرا افتادن نقش و سایه بر مکانی مانند دیوار یا پشت سر به این معناست که آن نقش یا سایه در مکان موردنظر قرار گرفته است.

۵-۲-۵ مردودشدن

فعل «افتادن» در برخی کاربردها بر مفهوم «مردودشدن» دلالت دارد؛ وضعیتی که در آن فرد در امتحان، رأی‌گیری و مانند آن‌ها رد می‌شود و موفق نمی‌شود نمره، امتیاز یا رأی کافی را کسب کند. نمونه‌های (۲۵) تا (۲۷) این کاربرد را نشان می‌دهند:

۲۵- ترم قبل از درس فیزیک افتاده بود.

۲۶- قبلاً هم این درس را افتاده بودم.

۲۷- کارشناسان صرفاً احتمال افتادن علی‌اکبر اشعری را می‌دادند و کسی باور نداشت که مجلس دست به چنین شگفتی بزند.

در نمونه‌های (۲۵) و (۲۶)، فعل «افتادن» بیانگر مردودشدن در آزمون یا کسب‌نکردن نمره قبولی است؛ درحالی‌که در نمونه (۲۷)، این فعل به معنای «کسب‌نکردن رأی اعتماد» و ناکامی در یک فرایند انتخاباتی به کار رفته است. مفهوم «مردودشدن» با مفهوم «شکست‌خوردن» ارتباطی نزدیک دارد. باتوجه‌به اینکه در معنای سرنمونی فعل «افتادن»، حرکت از بالا به پایین و نوعی «سقوط» نهفته است، می‌توان این مفهوم را به حوزه استعاره‌ی شکست نیز تعمیم داد؛ ازاین‌رو، ارتباط میان مفهوم «مردودشدن» و معنای سرنمونی «افتادن» را می‌توان در قالب طرح‌واره «سقوط» تحلیل کرد.

۵-۲-۶ در اختیار قرار گرفتن

از دیگر معانی فعل «افتادن» که در نمونه‌های (۲۸) تا (۳۱) نیز مشهود است، می‌توان به معنای «در اختیار قرار گرفتن» یا «تحت سلطه درآمدن» اشاره کرد.

۲۸- نبض بازار به دست سهام شرکت‌های کوچک‌تر افتاده.

۲۹- بازار محصولات به دست تولیدکنندگان کشور چین می‌افتد.

۳۰- نوار به دست ساواک افتاد.

۳۱- روز بیست و دوم بهمن هم وقتی رادیو و تلویزیون به‌طور کامل دست انقلابیون افتاد.

در این نمونه‌ها، فعل «افتادن» بر معنای «انتقال»، «جابه‌جایی» یا «حرکت» دلالت دارد؛ نمونه (۲۸) دلالت بر آن دارد که نبض بازار در اختیار شرکت‌های کوچک‌تر قرار گرفته است یا شرکت‌های کوچک‌تر بر بازار مسلط شده‌اند. همچنین در نمونه (۲۹)، بازار در اختیار تولیدکنندگان چین قرار گرفته است. در دو نمونه بعدی نیز اصطلاح «به دست ساواک افتاد» و «دست انقلابیون افتاد» یعنی در اختیار ساواک و انقلابیون قرار گرفت. در مجموع، این کاربرد از «افتادن» با معنای «قرارگرفتن در مکان» یا «قرارگرفتن در وضعیت» پیوندی نزدیک دارد.

۵-۲-۷ محول‌شدن

معنای «محول‌شدن» که در تحلیل داده‌های پیکره استخراج شد، با حوزه معنایی «در اختیار قرار گرفتن» پیوندی نزدیک دارد و دارای مؤلفه معنایی «انتقال» است. این کاربرد در نمونه‌های (۳۲) و (۳۳) مشاهده می‌شود:

۳۲- تأمین مخارج زندگی‌مان به دوش من افتاد.

۳۳- تمام هزینه‌ها پای من افتاد.

در این نمونه‌ها، عبارت‌های «به دوش من افتاد» و «پای من افتاد» را می‌توان معادل «به من محول شد» دانست. کاربرد فعل «افتادن» در معنای «محول شدن»، به‌طور ضمنی با مؤلفه «بی‌اختیاربودن» یا «غیرارادی‌بودن» پیوند خورده است؛ به‌گونه‌ای که در نمونه (۳۲)، تأمین مخارج زندگی به‌طور غیرارادی و به‌اجبار به‌گوینده محول شده است. در نمونه (۳۳) نیز هزینه‌ها به‌طور ناخواسته بر عهده‌گوینده قرار گرفته است.

۵-۲-۸ پدیدآمدن، به‌وجودآمدن

از دیگر معانی استنباط‌شده از فعل «افتادن» مفهوم «پدیدآمدن» یا «به‌وجودآمدن» است. این معنا در ترکیب‌هایی مانند «لکه‌افتادن»، «وقفه‌انداختن»، «شوق امید دردل افتادن» و «چروک‌افتادن» به‌روشنی مشهود است. نمونه‌های (۳۴) تا (۳۷) از مصادیق این کاربرد هستند:

۳۴- عذرخواهی می‌کند که روی سبب‌ها لکه افتاده و تعارف می‌کند.

۳۵- حتی در مقطعی آن‌ها از ما خواستند که تنها دو روز در حرکتمان وقفه بیندازیم.

۳۶- شوق امیدی در دلم افتاد.

۳۷- روی پیشانی‌اش چروک‌های عمیقی افتاده بود.

در پیوندی نزدیک با معنای «پدیدآمدن»، کاربرد فعل «افتادن» در مفهوم «اتفاق افتادن» و «روی‌دادن» استنباط می‌شود؛ چنان‌که در نمونه‌های (۳۸) و (۳۹) مشاهده می‌شود:

۳۸- حوادث زیادی که بعد از آن می‌افتد.

۳۹- مرا حکایت کردند که بدین شهر زلزله افتاد.

در این کاربرد فعل «افتادن» بر مفهوم «اتفاق افتادن» و «به‌وقوع‌پیوستن» دلالت دارد که با «به‌وجودآمدن» هم‌پوشانی معنایی دارد. شایان ذکر است که براساس داده‌های پیکره همشهری، فعل «افتادن» بسامد بالایی در ترکیب با واژه «اتفاق» دارد؛ به‌گونه‌ای که در این بافت، به‌طور مشخص بر مفهوم «رخ‌دادن» و «به‌وقوع‌پیوستن» دلالت می‌کند.

۵-۲-۹ شیوع یا رواج یافتن

یکی دیگر از حوزه‌های معنایی فعل «افتادن» مفهوم «شیوع یا رواج یافتن» بیماری یا شایعه است. در این معنا، مؤلفه حرکت و انتقال غیرارادی یکی از مؤلفه‌های بنیادین در معنای سرنمونی «افتادن» محسوب می‌شود. این کاربرد در نمونه‌های (۴۰) تا (۴۲) مشاهده می‌شود:

۴۰- اگر بین مردم شایعه بیفتد که در منطقه محل زندگی‌شان کسی مبتلا به وبا شده، حساب کار خودشان را می‌کنند.

۴۱- از همان روز، این نوشته در زبان‌ها افتاد.

۴۲- نقل خبرهای آن در هر کوی و برزنی بر سر زبان‌ها افتاد.

در نمونه (۴۰)، عبارت «شایعه‌افتادن» به معنای شیوع و گسترش یافتن شایعه است. در نمونه‌های (۴۱) و (۴۲) نیز عبارت‌های «درزبان‌ها افتادن» و «برسرزبان‌ها افتادن»، بر معنای شیوع و رواج یافتن دلالت دارند.

۵-۲-۱۰ خطورکردن

معنای «خطورکردن به ذهن» که در نمونه‌های (۴۳) تا (۴۵) از فعل «افتادن» استنباط می‌شود، با معنای «پدیدآمدن» و «به‌وجودآمدن» ارتباطی نزدیک دارد.

۴۳- بعد از نیم ساعت یکی یادش می‌افتد بپرسد: ببخشید این صف برای چیست؟

۴۴- آدم بلافاصله یاد باقالاتاق، میرزا قاسمی یا انواع و اقسام ماهی‌ها می‌افتد.

۴۵- دانشمندان به فکر ایجاد مسابقه‌های راکت‌سواری افتادند.

در نمونه‌های ذکرشده، عبارت‌های «یادافتادن» و «به‌فکرافتادن» بیانگر این مفهوم هستند که خاطره یا فکری به ذهن خطور کرده است. پیوند میان معنای سرنمونی فعل «افتادن» و معنای خطور کردن باید در مؤلفه «حرکت غیرارادی» جست‌وجو شود. به‌این ترتیب، هنگامی که خاطره یا اندیشه‌ای به ذهن خطور می‌کند، این اتفاق به‌صورت غیرارادی و ناگهانی رخ می‌دهد؛ به‌گونه‌ای که گویی آن خاطره یا فکر از جایی دیگر ناگهان به ذهن شخص وارد می‌شود.

۵-۲-۱۱ نمایان شدن

یکی دیگر از حوزه‌های معنایی فعل «افتادن» مفهوم «نمایان شدن» یا «ظاهرشدن» در بستر رسانه‌های تصویری مانند عکس و فیلم است. در این بافت، فعل مذکور، نحوه بازنمایی سوژه را در کادر تصویر نشان می‌دهد؛ چنان‌که در نمونه‌های (۴۶) و (۴۷) مشاهده می‌شود:

۴۶- عکس‌ها را نگاه می‌کرد تا ببیند خوب افتاده است.

۴۷- من هم افتاده بودم توی فیلم.

در نمونه‌های یادشده، فعل «افتادن» بر چگونگی حضور و نمایان شدن سوژه در فیلم یا عکس دلالت دارد. این مفهوم با معنای «پدیدآمدن»، که پیش‌تر بررسی شد، ارتباطی نزدیک دارد.

۵-۲-۱۲ ازدست دادن (ازبین رفتن)

ساختار «ز[الف]افتادن» که در آن متغیر «الف» نشان‌دهنده یک وضعیت و جایگاه است، بر مفهوم کلی «ازدست دادن» آن موقعیت یا جایگاه دلالت دارد؛ چنان‌که در نمونه‌های (۴۸) و (۴۹) مشاهده می‌شود:

۴۸- نتیجه آن از رونق افتادن بیش از ۵۰ شغل مرتبط با این صنعت است.

۴۹- این قوانین در اجرا اثر می‌افتد و می‌گویند قوانین را می‌توان به نفع یک شخص تغییر داد.

در نمونه‌های مذکور، عبارت‌های «از رونق افتادن» و «از اثرافتادن» به معنای ازدست دادن «رونق» یا «اثر» یا ازبین رفتن «رونق» یا «اثر» است. در ترکیب‌های متعددی همچون «از مدافتادن»، «از کارافتادن»، «از تب و تاب افتادن» همین معنای «ازدست دادن» استنباط می‌شود.

۵-۲-۱۳ سقط شدن

یکی دیگر از معانی فعل «افتادن» مفهوم «سقط شدن» است که کاربرد آن را می‌توان در نمونه (۵۰) مشاهده کرد:

۵۰- در اثر بلند کردن وسیله سنگین بچه‌اش افتاد.

در این نمونه، فعل «افتادن» بر سقط شدن جنین در شکم دلالت دارد. در اینجا مؤلفه حرکت و جابه‌جایی برجسته نیست؛ اما مؤلفه غیراختیاری بودن فعل و مفهوم «ازدست دادن» (ازبین رفتن) برجستگی بیشتری دارند.

۵-۲-۱۴ تلاقی کردن

فعل «افتادن»، به‌ویژه در بافت کنش‌های دیداری، بر مفهوم «تلاقی کردن» دلالت دارد. همان‌گونه که پیش‌تر مطرح شد حرکت غیرارادی و بی‌اختیار از مؤلفه‌های کلیدی معنایی فعل «افتادن» است. در نمونه‌های (۵۱) و (۵۲)، عبارت «چشم به جماعتی می‌افتد» بیانگر آن است که گوینده به‌طور ناخواسته جماعتی را می‌بیند؛ یعنی نگاهش با آن جماعت تلاقی می‌یابد. در این رخداد، تلاقی نگاه، هم‌زمان بر دو مؤلفه «حرکت»، به‌ویژه حرکت چشم، و «غیرارادی بودن» استوار است.

۵۱- موقع خروجم از دفتر، چشمم به جماعتی می‌افتد ...

۵۲- وقتی مایلز چشمش به ماکت شهر می‌افتد ...

علاوه بر نمونه‌های مذکور، معنای «تلاقی کردن» را می‌توان در بافت‌های انتزاعی‌تر جست‌وجو کرد؛ چنان‌که در نمونه‌های (۵۳) و (۵۴) مشاهده می‌شود:

۵۳- هر دو امتحانم با هم افتادند.

۵۴- وقتی کانون فیلم فرهنگ‌سرای نیاوران با همکاری ماهنامه فیلم‌نگار تصمیم گرفتند این شاهکار سینمایی را نمایش دهند قرعه سخترانی به نام افخمی افتاد.

در نمونه (۵۳)، عبارت «باهم افتادن امتحان‌ها» نشان‌دهنده تلاقی دو رویداد در محور زمان است. نمونه (۵۴) یعنی عبارت «قرعه به نام افتادن» را نیز می‌توان در چارچوب همین حوزه معنایی «تلاقی کردن» تبیین کرد؛ به این صورت که در این عبارت قرعه یا بخت با «نام افخمی» تلاقی پیدا کرده است.

۵-۲-۱۵ درک شدن

یکی از معانی نسبتاً جدید فعل «افتادن» در گفتار روزمره، مفهوم «درک کردن» یا «فهمیدن» است؛ چنان که در نمونه (۵۵) مشاهده می‌شود:

۵۵- گفتم من با تو هیچ جا نمی‌آم، افتاد؟!

در نمونه یادشده، فعل «افتادن» در جایگاه پایانی پاره‌گفتار، کارکردی پرسشی دارد که بر مفهوم فهمیدن دلالت می‌کند؛ به بیان دیگر، در این نمونه، گوینده از شنونده می‌پرسد که آیا سخن او را فهمیده است یا خیر.

۵-۳ شبکه چندمعنایی فعل «افتادن»

پس از بررسی و طبقه‌بندی معانی متعدد فعل «افتادن» براساس داده‌های مستخرج از پیکره همشهری، اکنون می‌توان رابطه میان این معانی را در قالب یک شبکه چندمعنایی نظام‌مند تبیین کرد. در نظریه چندمعنایی اصولی (تایلر و ایوانز، ۲۰۰۱، ۲۰۰۳) که از ساختار مقوله شعاعی لیکاف (۱۹۸۷) پیروی می‌کند، معنای سرنمونی در مرکز شبکه قرار می‌گیرد و دیگر معانی به آن متصل می‌شوند. در ادامه، رابطه میان معانی گوناگون فعل «افتادن» تبیین می‌شود.

معنای «قرارگرفتن در مکان» به‌طور مستقیم از معنای سرنمونی «افتادن» نشئت می‌گیرد. دو معنای «قرارگرفتن در زمان» و «قرارگرفتن در وضعیت یا حالت» نیز حاصل بسط استعاری همین معنا هستند. معنای «خطر کردن» نیز برپایه استعاره «ذهن (فکر)، ظرف است» با معنای «قرارگرفتن در مکان» پیوندی استعاری برقرار می‌کند و به این شبکه معنایی متصل می‌شود. همچنین معنای «دراختیارقرارگرفتن» و «محول شدن» که بیانگر نوعی انتقال عینی یا انتزاعی هستند با معنای «قرارگرفتن در مکان» ارتباطی نزدیک دارند. بنابراین، می‌توان همه این معانی را در یک خوشه معنایی واحد قرار داد.

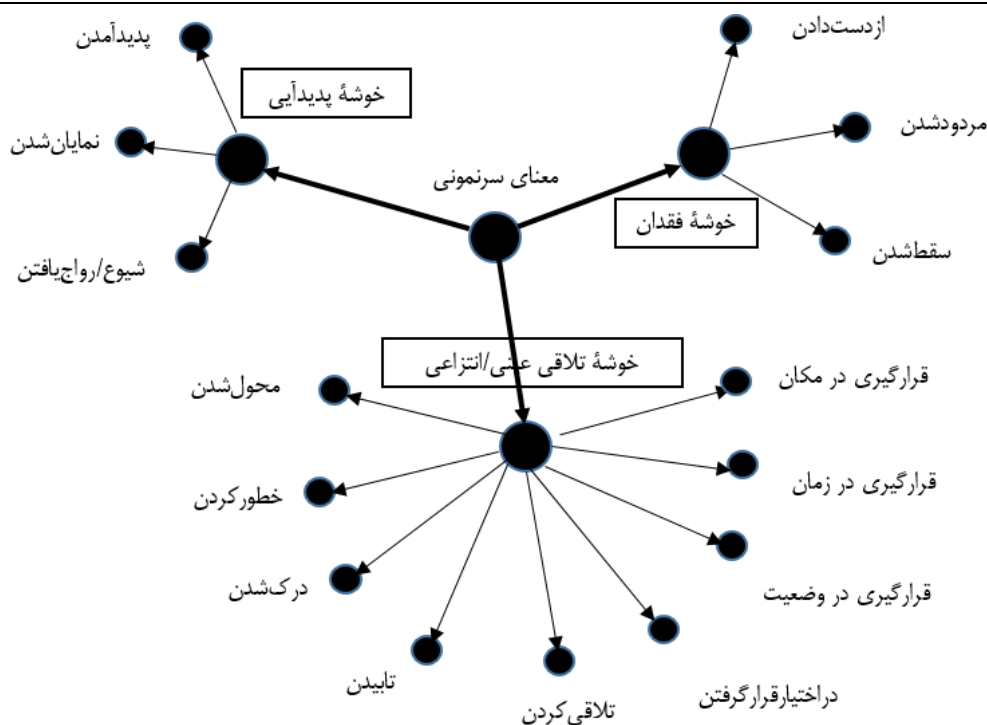
معنای «تابیدن» نیز می‌تواند در خوشه معنایی «قرارگرفتن در مکان» قرار گیرد؛ زیرا تابیدن مستلزم انتقال نور از منبع تولیدکننده آن به مکان موردنظر است و از این نظر، با معنای «قرارگرفتن در مکان» ارتباطی نزدیک دارد. همچنین معنای «تلاقی کردن» می‌تواند بیانگر قرارگرفتن هم‌زمان دو یا چند پدیده یا رخداد در یک مکان یا زمان واحد باشد؛ از این رو، با خوشه معنایی موردبحث ارتباطی نزدیک دارد.

درنهایت، معنای «درک شدن» را نیز می‌توان نوعی انتقال انتزاعی دانست؛ به این معنا که مطلب یا منظور گوینده به حوزه درک مخاطب منتقل می‌شود. به بیان دیگر، هنگامی که مخاطب مطلب یا منظور گوینده را می‌فهمد، گویی آن مطلب یا منظور در ذهن یا حوزه ادراک او «می‌افتد». بنابراین، معنای «درک شدن» را نیز می‌توان بخشی از خوشه معنایی «تلاقی عینی یا انتزاعی» دانست.

معنای «پدیدآمدن»، «شیوع یا رواج یافتن» و «نمایان شدن» از این نظر که همگی دارای مفهوم پدیدایی و ظهور هستند، با یکدیگر پیوندی نزدیک دارند و می‌توانند در یک خوشه معنایی واحد با برچسب «پدیدایی» دسته‌بندی شوند.

سه معنای «زدست‌دادن»، «سقط شدن» و «مردودشدن» نیز بیانگر نوعی شکست و ناکامی یا حرکت در مسیری نامطلوب هستند و می‌توان آن‌ها را در یک خوشه معنایی واحد جای داد. از آنجاکه مفهوم محوری در هر سه معنا، «نبود یا فقدان» است، این خوشه با برچسب «فقدان» نام‌گذاری می‌شود.

باتوجه به تحلیل‌های ارائه‌شده، شبکه معنایی فعل «افتادن» از یک معنای سرنمونی و سه خوشه معنایی تشکیل شده است که در مجموع، ۱۶ معنای متمایز اما مرتبط با یکدیگر را شامل می‌شود. شبکه معنایی این فعل را می‌توان به صورت شکل (۶) ترسیم کرد.

شکل (۶). شبکه معنایی فعل «افتادن» در زبان فارسی

۶- نتیجه‌گیری

در بخش‌های پیشین، در چارچوب مکتب زبان‌شناسی شناختی و با بهره‌گیری از سه نظریه استعاره مفهومی (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰)، طرح‌واره‌های تصویری (جانسون، ۱۹۸۷) و چندمعنایی اصولی (تایلر و ایوانز، ۲۰۰۱، ۲۰۰۳) شبکه معنایی فعل «افتادن» در زبان فارسی بررسی شد.

پرسش پژوهش این بود که شبکه معنایی فعل «افتادن» به چه صورت ترسیم می‌شود. برای پاسخ به این پرسش، واژه‌ها و معانی متفاوت فعل «افتادن»، به صورت تصادفی از هر بیست نسخه پیکره هم‌شهری (نسخه دوم) استخراج شدند. سپس برای تعیین معنای سرنمونی فعل، مجموع داده‌ها براساس معیارهای تایلر و ایوانز (۲۰۰۱) بررسی شدند. نتایج بررسی نشان می‌دهد که فعل «افتادن»، افزون بر معنای سرنمونی «سقوط کردن»، دارای ۱۵ معنای حاشیه‌ای هست که در بافت‌های متفاوت کاربرد دارند. به بیان دیگر، فعل «افتادن» در مجموع ۱۶ معنا دارد که معنای حاشیه‌ای آن، با برجسته‌سازی یک یا چند مؤلفه معنایی و گاه طی فرایند استعاره، از معنای سرنمونی بسط یافته‌اند.

برای درک بهتر چگونگی بسط معانی حاشیه‌ای از معنای سرنمونی، طرح‌واره تصویری فعل «افتادن» ترسیم شد. بنابراین، در شبکه معنایی فعل «افتادن»، معنای سرنمونی در مرکز قرار دارد و ۱۵ معنای حاشیه‌ای در سه خوشه معنایی «فقدان»، «پدیدآیی» و «تلاقی عینی/انتزاعی» با شعاع‌هایی در اطراف آن جای گرفته‌اند. این شبکه، در شکل (۶) ارائه شده است.

اینکه گویشوران یک زبان چه معانی‌ای را به یک کنش نسبت می‌دهند و چه مؤلفه‌های معنایی آن کنش را بااهمیت می‌دانند، می‌تواند نشان‌دهنده چگونگی نگرش آن‌ها به یک مفهوم و مؤلفه‌هایی باشد که در فضای مفهومی آن مفهوم در اولویت قرار می‌دهند. از این رو، مطالعه کنش‌ها در یک زبان و مقایسه آن با زبان‌های دیگر، به‌ویژه زبان‌هایی که به رده‌های زبانی یا خانواده‌های زبانی متفاوت تعلق دارند، می‌تواند به درک بهتر تفاوت‌های نگرشی به مفاهیم به‌ظاهر یکسان کمک کند. به این ترتیب، انجام مطالعات رده‌شناختی افعال با رویکردی شناختی می‌تواند گامی به‌سوی شناخت بهتر تفاوت‌های مفهومی و معنایی میان زبان‌ها باشد.

منابع

اسحاقی، الهه؛ روشن، بلقیس (۱۴۰۲). کنکاش شناختی و پیکره‌های چندمعنایی فعل حسی «بوییدن» در زبان فارسی. *زبان‌شناخت*، ۱۴ (۲)، ۱-۲۶.
افخمی، علی؛ اصغری، سیده زهرا (۱۳۹۱). چگونگی اشتقاق مفاهیم غیرمکانی از مفهوم مکانی حرف اضافه «در» در حوزه معناشناسی شناختی و

- براساس نظریه LCCM. زبان پژوهی، ۴(۷)، ۲۷-۴۸.
- بابایی فالاح، سارا (۱۳۹۸). چندمعنایی حروف اضافه در چهارچوب معنی‌شناسی شناختی و شیوه آموزش آن‌ها به فراگیران زبان فارسی به‌عنوان زبان بیگانه. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، دانشگاه شهید بهشتی. ایران‌داک.
- بامشادی، پارسا (۱۳۹۳). بررسی حروف اضافه در کردی گورانی در چارچوب معناشناسی شناختی. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه رازی کرمانشاه. ایران‌داک.
- پورمحمد، مهدی؛ شمس، روح‌الله؛ ترابی، لیلا (۱۳۹۸). بررسی شبکه معنایی پیشوند «فرو» از منظر معناشناسی شناختی. تازه‌های علوم شناختی، ۲۱(۲)، ۶۱-۷۳.
- حسن پوران، زهرا (۱۴۰۱). بررسی حروف اضافه مکانی «بین، کنار، زیر، بالای، جلو و پشت» و ارائه درس‌نامه آموزشی برای غیرفارسی‌زبانان مقدماتی با رویکرد شناختی. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، دانشگاه فردوسی مشهد. ایران‌داک.
- حضرتی، یوسف؛ یوسفی‌راد، فاطمه؛ روشن، بلقیس؛ احمدخانی، محمدرضا (۱۳۹۴). بررسی چندمعنایی در زبان ترکی آذربایجانی در چارچوب معنی‌شناسی شناختی: فعل دیداری /görmək/ (دیدن). پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی، ۵(۲)، ۲۴۳-۲۶۹.
- خانزاده، معصومه (۱۳۹۲). بررسی چندمعنایی برخی حروف اضافه مکانی در زبان فارسی با رویکرد معنی‌شناسی شناختی. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه سمنان. ایران‌داک.
- راسخ‌مهند، محمد (۱۳۹۰). درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی: نظریه‌ها و مفاهیم. چاپ دوم. تهران: سمت.
- زاهدی، کیوان؛ محمدی زیارتی، عاطفه (۱۳۹۰). شبکه معنایی حرف اضافه فارسی «از» در چهارچوب معنی‌شناسی شناختی. تازه‌های علوم شناختی، ۱۳(۱)، ۶۷-۸۰.
- سراجیان اردستانی، مهدخت (۱۳۸۸). بررسی معنایی حروف اضافه در فارسی در قالب نظریه معناشناسی شناختی. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز.
- سراجیان اردستانی، مهدخت (۱۳۸۹). بررسی چندمعنایی حرف اضافه «از» در قالب نظریه معنی‌شناسی شناختی. پازند، ۶(۲۳-۲۲)، ۴۵-۶۳.
- قادری، مهدی؛ یوسفی‌راد، فاطمه؛ افراشی، آریتا؛ روشن، بلقیس (۱۳۹۸). چندمعنایی نظام‌مند در رویکرد شناختی، تحلیل چندمعنایی فعل حس دیدن در زبان فارسی. مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران، ۷(۴)، ۷۲-۹۱.
- کریمی، آمنه؛ کریمی‌دوستان، غلامحسین؛ گوهری، حبیب (۱۴۰۰). چندمعنایی فعل‌های «xesen» «انداختن» و «kæften» «افتادن» در کردی ایلامی از منظر معناشناسی شناختی. مطالعات زبان و گویش‌های غرب ایران، ۹(۴)، ۱۰۵-۱۲۸.
- کریمی‌دوستان، غلامحسین؛ روحی‌بایگی، زهرا (۱۳۹۵). بررسی چندمعنایی فعل سبک «زدن» از دیدگاه شناختی. جستارهای زبانی، ۷(۳)، ۱۲۹-۱۴۸.
- گروه تحقیقاتی پایگاه داده. (۱۳۹۲). پیکره همشهری نسخه دوم [مجموعه داده]. تهران: دانشگاه تهران.
- گلفام، ارسلان؛ فاطمه یوسفی‌راد (۱۳۸۹). رویکرد معناشناسی شناختی به حروف اضافه مکانی زبان فارسی از منظر آموزشی، مطالعه موردی: حرف اضافه در. پژوهش زبان‌های خارجی، ۵۶(۵)، ۱۶۷-۱۷۹.
- محمدیان، زهرا (۱۳۹۸). بررسی آموزش حروف اضافه به زبان‌آموزان ایرانی براساس روش پروتوتایپ در میان زبان‌آموزان با سطح دانش زبانی مختلف. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد زبان و ادبیات خارجی، آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه محقق اردبیلی. ایران‌داک.

References

- Afkhami, A., & Asghari, S. Z. (2012). A survey on emerging non-spatial senses from the spatial sense of "dar" based on LCCM theory. *Zabanpazhuhi*, 4(7), 27-48. <https://doi.org/10.22051/jlr.2013.1002> (In Persian)
- Babayi Fallah, S. (2019). *The polysemy of prepositions in the framework of cognitive semantics and the method of teaching them to learners of Persian as a foreign language* [Master's thesis, Shahid Beheshti University]. Irandoc. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/67ea699a7aac11bc6cf3ef9bf97379b2> (In Persian)
- Bamshadi, P. (2014). *A study of prepositions in Gurani Kurdish within the framework of cognitive semantics* [Master's thesis, Razi University of Kermanshah]. Irandoc. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/b2ba4013d111556e28962ac5d9aa4ac0> (In Persian)
- Database Research Group. (2013). *Hamshahri corpus version 2* [Data set]. University of Tehran. (In Persian)

- <https://www.peykaregan.ir/dataset/%D9%85%D8%AC%D9%85%D9%88%D8%B9%D9%87-%D9%87%D9%85%D8%B4%D9%87%D8%B1%DB%8C>
- Eshaghi, E., & Roshan, B. (2023). Cognitive exploration and polysemous corpus of sensory verb "smell" in Persian language. *Language Studies*, 14 (2), 1–26. <https://doi.org/10.30465/ls.2023.43921.2099> (In Persian)
- Evans, V. (2007). *A glossary of cognitive linguistics*. Edinburgh University Press.
- Evans, V. (2019). *Cognitive linguistics: A complete guide*. Edinburgh University Press.
- Evans, V., & Green, M. (2006). *Cognitive linguistics: An introduction*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Ghaderi, M., Yusefirad, F., Afrashi, A., & Roshan, B. (2019). Systematic polysemy in a cognitive approach, polysemy analysis of the sensory verb "to see" in Persian. *Research in Western Iranian Languages and Dialects*, 7(4), 72–91. <https://doi.org/10.22126/jlw.2019.1305> (in Persian)
- Golfam, A., & Yusefi Rad, F. (2010). Cognitive semantics approach to locative prepositions in Persian from an educational perspective, case study: the preposition 'in'. *Foreign Language Research*, (56), 167–179. (In Persian)
- Hasanpuran, Z. (2022). *Investigating the spatial prepositions "between, beside, under, above, in front of, and behind" and presenting an educational textbook for non-Persian speakers with a cognitive approach* [Master's thesis, Ferdowsi University of Mashhad]. Irandoc. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/b1c75563916eb2d6ccb705117b749032> (In Persian)
- Hazrati, Y., Yusefirad, F., Roshan, B., & Ahmadvani, M. (2015). A study of polysemy in Azerbaijani Turkish within the framework of cognitive semantics: the visual verb /görmək/ (to see). *Journal of Foreign Language Research*, 5(2), 243–267. <https://doi.org/10.22059/jflr.2015.62549> (in Persian)
- Jang, E. Y. (2019). A cognitive semantic analysis on the polysemy 'down.' *새한영어영문학*, 61(2), 231–250. <http://doi.org/10.25151/nkje.2019.61.2.012>
- Johnson, M. (1987). *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination and reason*. Chicago University Press.
- Jumaah, R. T., Rashid, S. M., Abdul Jabar, M. A. B., & Ali, A. M. (2020). The English verb "see" in fiction writing: A cognitive semantic analysis. *Arab World English Journal*, 11(3), 515–536.
- Karimi Dustan, G., & Ruhi Baygi, Z. (2016). An investigation into the polysemy of the verb "to hit" from a cognitive perspective. *Language Related Research*, 7(3), 129–148. (In Persian)
- Karimi, A., Karimi Dustan, G., & Gohari, H. (2021). The polysemy of the verbs "xesen" "to throw" and "kaften" "to fall" in Eelami Kurdish from the perspective of cognitive semantics. *Research in Western Iranian Languages and Dialects*, 9(4), 105–128. <https://doi.org/10.22126/jlw.2021.5972.1500> (in Persian)
- Khanzadeh, M. (2013). *Investigating the polysemy of some locative prepositions in Persian with a cognitive semantic approach* [Master's thesis, Semnan University]. Irandoc. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/6455b5c4d9eaf8895848ecc68d39a0da> (In Persian)
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (1993). *The contemporary theory of metaphor*. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 202–251). Cambridge University Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. The University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. (2nd ed.). University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Turner, M. (1989). *More than cool reason: A field guide to poetic metaphor*. University of Chicago Press.
- Lemmens, M. (2002). The semantic network of Dutch posture verbs. *The Linguistics of Sitting, Standing and Lying*, 103–139.
- Mahpeykar, N., & Tyler, A. (2015). A principled cognitive linguistics account of English phrasal verbs with up and out. *Language and Cognition*, 7(1), 1–35.
- Mohammadian, Z. (2019). *Study of teaching prepositions to Iranian language learners based on the prototype method among learners with different levels of language knowledge* [Master's thesis, University of Mohaghegh Ardebili]. Irandoc.

- <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/12e19059cbbd54252fb6a20199e8e8f8> (In Persian)
- Purmohammad, M., Shamsa, R., & Torabi, L. (2019). Examining the semantic network of the prefix "foru" from the perspective of cognitive semantics. *Advances in Cognitive Sciences*, 21(2), 61–73. (In Persian)
- Rasekh Mahand, M. (2011). *An introduction to cognitive linguistics: Theories and concepts* (2nd ed.). Samt. (In Persian)
- Rosch, E. (1973). Natural categories. *Cognitive Psychology*, 4(3), 328–350. [https://doi.org/10.1016/0010-0285\(73\)90017-0](https://doi.org/10.1016/0010-0285(73)90017-0)
- Rosch, E. (1975). Cognitive representations of semantic categories. *Journal of Experimental Psychology: General*, 104(3), 192–233.
- Sarajiyan Ardestani, M. (2009). *Semantic study of prepositions in Persian within the framework of cognitive semantics theory* [Unpublished master's thesis]. Islamic Azad University, Central Tehran. (In Persian)
- Serajiyan Ardestani, M. (2010). Studying the polysemy of the preposition "az" in the framework of cognitive semantics theory. *Pazand*, 6(22–23), 45–63. (In Persian)
- Tyler, A., & Evans, V. (2001). Reconsidering prepositional polysemy networks: The case of over. *Language*, 77(4), 724–765.
- Tyler, A., & Evans, V. (2003). *The semantics of English prepositions, spatial scenes, embodied meaning and cognition*. Cambridge University Press.
- Ungerer, F., & Schmid, H.-J. (2006). *An introduction to cognitive linguistics* (2nd ed.). Routledge.
- Wu, S., & Ou, Y. (2023). A quantitative study of the polysemy of Mandarin Chinese perception verb kàn 'look/see'. *Australian Journal of Linguistics*, 43(3), 191–218. <https://doi.org/10.1080/07268602.2023.2289194>
- Zahedi, K., & Mohammadi Ziyarati, A. (2011). The semantic network of the Persian preposition "az" in the framework of cognitive semantics. *Advances in Cognitive Sciences*, 13(1), 67–80. (In Persian)

